

Skupna izhodišča in glavni poudarki priprave na tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2018/2019

Spoštovane kolegice in cenjeni kolegi, mentorice in mentorji,

leto 2018 je **Evropsko leto kulturne dediščine** (ELKD). Evropski parlament ga je 27. aprila 2017 potrdil na predlog Evropske komisije, njegov osrednji namen pa je spoštovanje dediščine ter sodelovanje pri promociji evropskih vrednot in približevanje dediščine mladim (http://www.mk.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/7314/). Iztekajoče se leto je tudi **Cankarjevo leto** (http://www.mk.gov.si/si/cankarjevo_leto/), zato ob njegovem zaključku lahko s tekmovanjem izrazimo spoštovanje do obojega, še posebej, ker se šolskega tekmovanja udeleži največ učenk in učencev ter dijakinj in dijakov: zavedanje, spoštovanje in aktualizacija izročila, pa naj gre za evropsko dediščino ali za teme Cankarjevih besedil, najbolje izraža slogan ELKD: ***Naša dediščina: kjer preteklost sreča prihodnost.*** Spoznavajmo torej izročilo, o njem skupaj razmišljajmo, razvozlavajmo na prvi pogled nerazumljiva sporočila, povezujmo jih s sodobnim časom ter izkušnjijskim in medbesedilnim svetom mladega bralca. Osrednje teme ELKD so štiri (<http://www.zvkds.si/sl/elkd>) – s poglobljenim branjem besedil in temeljito razpravo o njih je mogoče udeležati predvsem naslednji dve:

- **vključevanje:** otroci odkrivajo najdragocenejše evropske zaklade in tradicije, mladi oživljajo kulturno dediščino;
- **inovacije:** spodbujanje družbenih inovacij ter sodelovanja ljudi in skupnosti.

Četudi se zdita omenjena zapisa iz predstavitve ELKD precej »papirnata«, ju skušajmo – bralčevi spoznavni in bralni zmožnosti primerno – udeležati pri bralnem dogodku: naj mladi med pripravo na tekmovanje samostojno in vodeno odkrivajo zaklade slovenskega knjižnega izročila – slikaniškega, književnega in širšega (npr. družbenokritičnega), naj s svojimi aktivnostmi sooblikujejo inovativnost in sodelovalnost v skupnosti – z branjem in razpravljanjem o prebrnem, s (poustvarjalnim) pisanjem, pripravo različnih projektov, npr. z dramatisacijo in uprizoritvijo kakega odlomka iz besedila, z razstavo, s kratkim filmom ali s povezovanjem

sodobnih izraznih možnosti (rock, metal, rap) z bogastvom sporočilnosti izročila. Tako bo uresničena tudi metaforična povednost krovne teme tekmovanja: **Dediščina identitet(e)**, ki lahko zajema marsikaj, od podobe otroštva in mladosti nekdanj in danes, vprašanj razmerij med posameznikom in skupnostjo (odraščanje, identiteta, problemi), pa vse do vznemirljivih možnosti aktualizacije izročilnih besedil (npr. pravljice in fantastične pripovedi, avtobiografije). **Dediščina identitete** je namreč podoba posameznikove identitete; je samopodoba, ki se ne gradi »iz nič«, ampak nastaja na ozadju izkušenj in sporočil predhodnih generacij. Identiteta tudi ni in ne more, ne sme biti ena sama: zato **dediščina identitet** pomeni priložnost za pot v razumevanje drugačnih svetov, kot je ta, v katerem živimo in se v njem srečujemo bolj ali manj mimobežno. Morda bomo prav z zavedanjem dediščine identitet lahko skupaj z mladimi sogovorniki presegle vsakodnevno površinsko in svojo razpršeno pozornost osredotočili na zastrto, velikokrat nevidno govorico identitete: »*Moje oči niso mrtev aparat; moje oči so pokoren organ moje duše, – moje duše in njene lepote, njenega sočutja, njene ljubezni in njenega sovraštva ...*« (Ivan Cankar: *Vinjete*, Epilog.)

Mentor branja: zgled in avtoriteta

Zagotovo je treba ponoviti temeljno vodilo: *Cankarjevo tekmovanje* je bilo, je in bo oblika spodbujanja in razvijanja **branja zahtevnih besedil**; besedil, ki jih ne berejo kar vsi otroci v razredu in ne le za spontani bralni užitek, ampak zato, da bi **dokazali višje razvite zmožnosti branja in pisanja**. Predvsem v tekmovalnih skupinah od vključno šestega razreda naprej je tudi letos bistveno to, da bodo tekmovalci postopoma in vodeno razvijali zmožnost kritičnega branja književnosti. Poleg temeljitega poznavanja vsebinskih in slogovnih prvin izbranih besedil se bodo soočili s snovnim ozadjem pripovedi, poznavanjem povezave med celotnim avtorjevim delom in izbrano knjigo, spozna-

vanjem značilnosti izbrane književne vrste – a vse to po jasnih in temeljitih bralnih korakih:

1. **podrobno branje** leposlovnega besedila (npr. s sprotnim zapisovanjem v dnevnik branja ali z uporabo drugih bralnih in učnih strategij – poudariti velja metodo tesnega branja od vrstice do vrstice,¹ še posebej, če v besedilu zasledimo nenavadne, npr. starinske besede ali zahtevne tvorjenke,
2. **povezovanje** leposlovnega besedila in sobesedila z znanjem **literarne teorije in zgodovine** in (seveda),
3. **ponovno podrobno branje** književnega dela ter **razmislek** o tem, kaj v besedilu je sodobno, kaj povezano z zgodovino, kaj aktualno, kaj po mnenju bralca zastarelo (in zakaj), kako besedilo presega okvire časa, v katerem je nastalo, kako ga je torej mogoče aktualizirati – vse to v pogovoru z mentorico ali mentorjem branja in drugimi sobralci.

Postopno razvijanje kritičnega branja se bo izogibalo nekaterim potezam prvotnega, spontanega, včasih tudi naivnega (a upajmo, da ne zlonamernega) odzivanja na besedilo. Mentorji in tekmovalci ter vsi drugi, ki bodo skupaj z njimi razmišljali o besedilu (npr. starši), se bodo zato zagotovo **izogibali**:

- komentiranju **neprebranih** besedil ali njihovem zavračanju na podlagi vnaprejšnjih (nedokazanih) predpostavk o prezahtevnosti, dolgočasnosti ali še drugačni **navidezni recepcijski neustreznosti** besedil – tekmovanje, tako kot katero koli šolsko branje oz. bralni dogodek, nikoli ne moreta in ne smeta izhajati »le« iz književnih interesov mladih, še več: izziv in naloga mentorja branja sta, da jim pokaže, v čem so tudi navidezno tuja besedila v današnjem času zanimiva za branje in razpravo o prebranem;
- vrednotenju besedil na podlagi posameznih delčkov (npr. naslova ali nekaterih prizorov v besedilu) brez navezave vsega tega na celovito sporočilo besedila – to je namreč neustrezna metoda **iztrganega navajanja podrobnosti**, kar je prej dokaz pomanjkljive bralne zmožnosti kot izraz »skrbi za varnost bralcev«;
- vztrajanju pri lastnem razumevanju (tudi brez utemeljitve) in neupoštevanju mnenja sogovornikov, **rušenju pogovora o prebranem** – mentor branja torej ne bo oblikoval avtoritarnih interpretacij, ki se jih je treba le naučiti, ampak bo spodbujal mlade sogovornike, da pod njegovim vodstvom razvijejo čim bolj poglobljeno razumevanje besedila – ali celo

- nepriznavanju **pravice** avtorja (in seveda bralcev), da zgodovinsko ali sodobno snov, posameznika, medsebojne odnose **vidi in prikazuje po svoje** – bolj ali manj razumljivo, prepričljivo, provokativno ...

Bralni dogodek – radost vprašanj, ne učenje odgovorov

Naj tudi letos poskusim oblikovati vodilne misli, tematske naslove in vprašanja ob izbranih besedilih, ki naj bodo predvsem **bralna spodbuda** za mentorice in mentorje branja ter tekmovalke in tekmovalce. Odveč je poudarjati, da ti drobni zapisi niso niti »prometni predpisi« za branje in še manj podrobna priporočila za delo z besedili – te bodo pripravile posamezne delovne podskupine. Morda pa bodo spodbudili mentorje branja k razmisleku, da tekmovalk in tekmovalcev ni smiselno puščati samih v pripravi na tekmovanje in da je mentorjeva naloga predvsem ta, da zastavlja kakovostna vprašanja – ne pa, da oblikuje in zahteva enoznačne in edino pravilne odgovore nanje.

Mehurčki (1. do 3. razred osnovne šole)

1. 1. razred osnovne šole: **Kako »brati« slikaniško izročilo?**

Kajetan Kovič: **Maček Muri** (katera koli izdaja slikanice)

Znana in priljubljena Kovičeva živalska pravljica *Maček Muri* (il. Jelka Reichman) je izrazil primer slikaniške klasike, čeprav je izšla leta 1975. A če besedo »klasika« razumemo širše, in sicer ne le kot oznako za najstarejša kakovostna besedila, ampak ob kakovosti upoštevamo tudi število ponatisov in predelav, potem nas ta klasična slikanica vodi k naslednjim razmislekom: Kdo je osrednji književni junak te slikanice in v čem je nekaj posebnega? Kako ilustracije dopolnjujejo pripoved, ki jo gradi besedilo? Bomo med bralnimi dogodkom ob slikanici spoznavali tudi njene nadgradnje in predelave, npr. pesmi, za katere je glasbo napisal Jerko Novak in jih poje Neca Falk? Bomo nato pravljico povezali še s kakim drugim sorodnim besedilom, z živalsko ljudsko pravljico, s Kovičevim Mačjim sejmom, s kako pravljico ali pesmijo o mačkah? Bomo ob skodelici mleka (ne kave), ki si jo Maček Muri rad privoščil, razmišljali o tradicionalnem slovenskem zajtrku? Bodo najmlajši bralci v razmišljanju o aktualnosti pravljice književne osebe predstavili v

¹ Krakar Vogel, B. (2014). Bralna pismenost med teoretičnimi načeli in poučevalno prakso. *Slovenščina v šoli*. XVII (3-4), 25-35.

sodobni svet? Bi pisatelj Muri danes Mačjo knjigo še vedno pisal z nalivnikom? Bi namesto njega kak zares pomemben dogodek zanjo napisal kar otrok sam in ga tudi ilustriral?

2. 2. in 3. razred osnovne šole: »Ljubi otroci, kaj bi radi?«

Ela Peroci: *Moj dežnik je lahko balon* (katera koli izdaja slikanice) in še dve kratki pripovedi iste avtorice po izbiri šol/mentorjev

Ela Peroci je klasično ime slovenske mladinske oz. otroške književnosti, njena kratka fantastična pripoved *Moj dežnik je lahko balon* (il. Marlenka Stupica, 1955) pa pomeni izrazit odmik od vzgojne mladinske književnosti, značilne za čas neposredno po 2. svetovni vojni. V središče dogajanja je postavljena Jelka, ki naredi prekršek, tega pa nato razreši s prehodom v domišljjski svet (deželo Klobučarijo) in vrnitvijo v stvarnost. Sporočilnost je v celoti povezana z otroškimi doživljanjem sveta. Kako to, da se odrasli čudijo Jelkinemu potovanju z dežnikom? Zakaj v domišljjski deželi srečuje otroke? Kaj se zgodi, ko se ti pokrijejo s klobuki? Čemu odnese klobuke sorodnikom in kaj temu sledi? Pri delu s slikanico bomo pozorni na ilustracije. Kakšni so izrazi na obrazih oseb? Katere izročilne motive opazimo na ilustracijah? Vprašanja in naloge izhajajo iz teme slikanice: Bi narisali svoj klobuk, svojo Klobučarijo, svoje pravljično prevozno sredstvo – namesto rumenega dežnika? Bi napisali nadaljevanje zgodbe – si izmislili novo Jelkino potovanje – morda k pravljičnim junakom? Drugi dve besedili lahko izberemo po različnih merilih; morda bomo temo želje in obdarovanja povezali z njeno slikanico *Muca Copatarica*, saj je lani minilo šestdeset let od njene prve izdaje (1957). Bržkone slikanica ni namenjena vzgoji otrok (*Pospravljajte copate!*), ampak je po sporočilnosti zelo podobna razpisanemu delu. Morda bomo iz njenih *Povestic Tik-Tak* (1998) izbrali kako nonsensno besedilo (npr. *Telefon*) ali razmišljali o sobivanju in pogledu drugega v pripovedi, ki jo določa poetika čudenja (*Babica in Nina na spomladanskem balkonu*).

3. 4. in 5. razred osnovne šole: »Pravi prijatelj je vedno tam, kamor ne upaš sam.« (Saša Vegri)

Tone Seliškar: *Bratovščina Sinjega galeba*

Klasično Seliškarjevo besedilo s kolektivnim junakom – družino, bratovščino, ki jo vodi pogumni Ivo – je zanimivo tudi za sodobnega bralca, saj govori o marsičem: o stiskah in preizkušnjah, prijateljstvu in sodelovanju, o krivdi in dolžnostih, ne nazadnje tudi o lepoti in nepredvidljivosti

narave ter veri v boljši svet. Se bomo med pripravo na tekmovalje osredotočali le na zgodbo, ki je za mlade s svojimi nenavadnimi preobratu na prvi pogled najbolj zanimiva? Ali bomo razmišljali o družbenih krivicah, o revščini, prevari in laži, o možnostih upora zoper vse to, o podobi otroka v literaturi in v svetu nasploh nekoč in danes? Bi bilo danes možno, da bi se skupina fantov sama odpravila na morje? Je v knjigi mogoče najti tudi pretiravanja, celo stereotipe? Kako so v besedilu prikazani odrasli, so predvsem obrobni liki ali celo le malopridneži? Kaj je torej osrednja tema realistične pripovedi? Zgolj napetost in posledično vznemirjenje, ki ju izžareva pustolovska zgodba, ali še kaj drugega? Si bomo ogledali tudi odlomek iz filma ali morda kar film v celoti in ga primerjali z literarno predlogo? Bomo razmislili o sporočilnosti uvodne pesmi – le kaj so danes »pusti otoki zmot«?

4. 6. in 7. razred osnovne šole: Kako je obarvana pustolovščina odraščanja?

Nataša Konc Lorenzutti: *Avtobus ob treh* in Prežihov Voranc: *Solzice*

Precej nenavadna povezava: sodoben mladinski roman izvrstne avtorice in literarna klasika, Vorančeve avtobiografske črtice. A preplet obeh zelo različnih del se bo zdel manj nenavaden, če pomislimo na osrednjo temo, ki obe deli povezuje, čeprav je izražena z različnimi motivi in slogovnimi sredstvi. Bomo torej razmišljali o »pustolovščini odraščanja« v obeh delih, o tem, kako je prikazana in ali je odraščanje vedno res le nujna zmaga junaka – v vsakem trenutku? Kaj so preizkušnje, s katerimi se soočajo književne osebe v obeh delih? Lahko v obeh delih razmišljamo o »dekliških« in »fantovskih« temah – in če da, kaj to sploh pomeni (»Večina mladinskih knjig je za punce – in one potem sanjarijo o junakih, ki nastopajo v njih, nas, ki nastopamo v živo, pa ne opazijo.«)? Kako so v obeh delih uporabljena slogovna sredstva (npr. narečje), kako (in zakaj) se razlikujeta, a hkrati zblížujeta po tehniki pripovedi (prvoosebni pripovedovalec in njegova upodobitev), kako nakazujeta širši družbeni kontekst? Vrsta vprašanj je povezanih tudi z didaktičnim pristopom k obema deloma. Bi ju učenci lahko povezali v enovito besedilo, sestavili npr. spominsko črtico po Vorančevem zgledu, v kateri se Tine spominja svojega otroštva? Ali bi se v kratkem besedilu lahko srečali osebi iz obeh knjig, npr. Uroš in Cencelj – bi bilo to besedilo lahko napisano tudi v obliki dramskega dialoga? Kako v povezavi z romanom *Avtobus ob treh* razumeti Vorančevo poved »*Solzice in Pekel – kako čudne stvari so to.*«?

5. 8. in 9. razred osnovne šole: **Kako dolgo je lahko življenje kita pa plaži?**

Vinko Möderndorfer: *Kit na plaži* in Ivan Cankar: *Moje življenje*

Izkušnja drugačnosti je tema, ki povezuje obe besedili – v Möderndorferjevem mladinskem romanu jo je zaznati tako v upodabljanju glavne junakinje kot (Predvsem?) v njeni zastrti »bolečini«, ki je posledica dejstva, da je njen brat Igor drugačen – ima downov sindrom. Portretiranje odraščanja, a tudi drugačnosti in stisk, ki iz njih izvirajo, določa tudi zbirko Cankarjevih avtobiografskih črtic. Izhodišče za razmišljanje o obeh delih ter za njuno povezovanje in primerjanje na podlagi podobnosti in razlik je tako lahko razvoj osrednjih književnih oseb, ki sta postavljeni v povsem drugačen prostor in čas. Toda ali se ob skoraj stoletnem razmiku med obema deloma njuna temeljna sporočilnost spreminja? Bomo z mladimi razmišljali o uspešnosti in zaznamovanosti, blišču in revščini, o vrednotah, uporih, spremembah stališč, čustvenih razsežnostih pripovedi, menjavah razpoloženj, o krivdi in vesti? Bomo deli primerjali na podlagi odnosov med mladimi in tega, kako mladi dojema-jo odrasle – med odraščanjem in kasneje, ko se dogodkov spominjajo? Se podobe šole in učenja med deloma bistveno razlikujejo – in če se, zakaj? Je med deloma tudi na tej ravni možno zaznati kako vzporednico? Je za razumevanje sporočilnosti ključen tudi različen slog obeh avtorjev? Ima sleng v *Kitu na plaži* še katero drugo vlogo, kot je ta, da z njo pisatelj posnema svet sodobnega najstnika? Kako razumeti temeljne simbole, npr. »kite na plaži« ali »laz«? Dojemajo mladi bralci kak besedilni drobec pretirano moralistično ali sentimentalno? Kako se lotiti razvijanja kritičnega branja obeh besedil na najvišjih ravneh bralne zmožnosti? S kritiko, z okroglo mizo o njuni prepričljivosti, z medijskimi predelavami, s parodijo?

6. 2. in 3. letnik poklicnih šol: »Zakaj vse to, ves ta trud? Se izplača?«

Dušan Jelinčič: *Zvezdne noči* (katerakoli izdaja)

Literarno ustvarjanje Dušana Jelinčiča, njegovo dokumentarno prozo, esejistiko in romanopisje sooblikujeta osebna in družbena identiteta sodobnega zamejskega prostora na Tržaškem; njegova dediščina je sicer tesno povezana s preteklim, a živi in išče posameznika, ustvarjalca predvsem v sedanosti – gre tudi za ustvarjalno dediščino, ki je namenjena vsakomur, kdor želi poiskati odgovore na bivanjska, življenjska vprašanja v naravi in sočloveku – tako, da piše in »išče lepoto z napako«. Je torej svet alpinizma vedno svet zmag, visokih ciljev in dosežkov, slave, svet »zvezd« – je ali morebiti tudi svet »noči«, tesnobe, strahu, poraza, smrti?

Kako se v pripovedi sestavlja linija vzpona na eni in postopnega sestopa, ki je lahko tudi padec, na drugi strani? Zakaj je izbrani alpinistični roman mogoče brati kot kakovostno književnost? Kaj ga kot izvrstno pisanje določa na ravni sloga in kako to, da je bila knjiga uspešnica ne le v slovenskem, ampak tudi v širšem literarnem prostoru? Je za razumevanje dela smiselno spoznati tudi avtorja? Toda ali je roman le dokument njegovih alpinističnih podvigov ali v sebi skriva še kako drugo sporočilnost? Ga je mogoče povezovati z drugimi deli o alpinizmu, o športu nasploh, z avtobiografijo, realističnim slogom – ali morda tudi s čim drugim? Bi se vsemu temu lahko približali s (fiktivnim) intervjujem z avtorjem, posnemanjem njegovega sloga, z izbiro najboljšega ali najbolj priljubljenega dela romana?

7. 1. in 2. letnik srednjih šol: **Podobe iz sanj ali nočne more?**

Ivan Cankar: *Podobe iz sanj* in Polona Glavan: *Gverilci*

Podobe iz sanj so po besedah Janka Kosa »poslednja Cankarjeva postaja«, so posledica osebne stiske in stiske evropskega človeštva, hkrati pa tudi odsev vojne in smrti, zaradi katere se umetniška (samo)volja umakne iskanju smisla sveta. Kako razumeti delo, v katerem bivanjska ogroženost ni povezana »le« s posameznikom, ampak je vseprisotna, saj zaznamuje, obvladuje vse ljudi? Je iz ogroženosti res možno najti izhod le preko trpljenja in posledično očiščenja (duš)? Kako Cankar vse to prikazuje, s katerimi slogovnimi sredstvi? S simboli, z meditativnimi deli ali kar s črticami v celoti, s prepletom resničnosti in prividov? Je pomembno omenjanje »malodušja« in pisanja kot romanja? A romanja – kam? V grozo in grotesko, v mraz, obnemelost, med grbavce, šepavce in bebce na poti k idealom, kot so Mati, Domovina in Bog – Življenje, Mladost, Ljubezen? In le kaj bi Cankarjevo zadnjo knjigo povezovalo z zbirko kratkih zgodb Polone Glavan? Kako razumeti njen naslov? Kako njeno prevladujoče razpoloženje? Je tudi v njej zaznati občutke krivde, bivanjske negotovosti in ogroženosti? Stopajo v ospredje drugačni motivi, kot so nezmožnost sporazumevanja, negotovost identitete in njenega izražanja ter različnost pripovednih perspektiv? Je svet veliko bolj izpraznjen in razdrobljen, kot to velja za Cankarjevo zbirko črtic? Se to kaže tudi na ravni slogovnih sredstev – besedja in stavčne strukture? In če je odgovor pritrdilen, kako obe knjigi aktualizirati, povezati s sočasnim družbenim kontekstom?

8. 3. in 4. letnik srednjih šol: **Je umetnost lahko lahkomiselna?**

Ivan Cankar: *Martin Kačur, Tujci, Knjiga za lahkomiselne ljudi, Krpanova kobila*

Ivana Cankarja pogosto povezujemo predvsem s črticami, ki so, vsaj za sodobnega mladostnika, bržkone na meji sentimentalnosti, deloma tudi z družbenokritično dramatikom, v kateri kritično osvetljuje zablode doline Šentflorjanske ter vse mogoče oblastnike v njej. V tokratnem naboru Cankarjevih besedil se dijaki srečujejo z drugačno vsebino: s problematiziranjem umetnosti v (takratni) družbi, z vprašanji izjemnega posameznika v okolju, ki ga ne sprejema, ter z nizom pripovedi o takih ali drugačnih filistrih – izjemna umetnost v nič kaj izjemnem okolju torej. Vse to se posredno, a pozornemu bralcu zelo jasno izraža predvsem v *Knjigi za lahkomišelnje ljudi*. Kdo so filistri, ki jih je v tej knjigi vse polno? Kako sporočilnost besedila soustvarjajo humor in ironija, ponavljanja, menjave pripovedovalcev, notranji monolog, nasprotja ter mozaično sestavljanje realističnih, sanjskih in pravljicnih prvin? Lahko na ozadju nekaterih motivov razberemo avtobiografske prvine ter povezave s filozofijo in zgodovino? In če poskusimo še z aktualizacijo: Ni črtica o Štefanu Frfli na moč podobna simboliki resničnostnih šovov, ki povprečnežu omogočijo pet minut slave? Ni nesrečni siromak, ki mu hudič da vse, simbolna podoba sodobnega potrošništva? Je bil Cankar skorajda vizionar, ko je v *Kralju Malhusu* upodobil absurdnost oblasti, ki se ji, če sploh, lahko upre samo čista ljubezen? Najboljši² bralci, ki tekmujejo v tej skupini, bodo morda razmišljali tudi o kritičnih odzivih na *Knjigo za lahkomišelnje ljudi*. Kako to, da so nekateri kritiki pisali o cinizmu, o protestu proti Nietzscheju, o dekadenci ... In nenazadnje: Kdo so lahkomišelnji ljudje danes in kako se izraža njihov značaj?

Navodila za pisanje pisne naloge na književno temo

Kot vsako leto bodo tudi letošnja navodila za pisanje pisne naloge na književno temo (npr. razlagalnega spisa ali kake druge vrste besedila, s katerim bodo tekmovalci dokazovali svoje razumevanje in vrednotenje književnega besedila) **OKVIRNA**, ne bodo torej zajela vsega, kar se od tekmovalca pričakuje, ko na tekmovanju oblikuje razlagalni spis. Učence oz. dijake je treba zato opozoriti, da v svoj spis **smiselno vključujejo** tudi **književno**

znanje (zvrstno-vrstne oznake, podatki o avtorjih, medbesedilne primerjave, ustrezno citiranje, misli iz spremnih zapisov ipd.), saj vse to **soustvarja** bolj poglobljen odziv na naslov pisne naloge (*to velja predvsem za tekmovalce od 6. do 9. razreda in za srednjo šolo*). Ker navodila za pisanje besedila niso »niz vprašanj«, na katera je treba odgovoriti, ampak opredeljujejo temo, o kateri naj bi tekmovalci pisali **samostojno, inovativno in prepričljivo**, je pomembno, da ne glede na okvirna navodila pri pisanju uporabijo znanje, ki je za temo spisa relevantno. To velja tudi za pripravo na tekmovanje: usvajanje književnega znanja je smiselno, če prispeva k razumevanju besedil in ustrezni rabi literarnovednih pojmov med razpravo o prebranem – tekmovalci naj se podatkov, ki za razlago besedil niso ključni, ne učijo; tudi dodatna strokovna literatura naj bo smiselna, obvladljiva, predvsem pa ne preobsežna. Treba pa je vendarle opozoriti, da kriterij B (*uporaba književnega znanja, do 10 točk*) prinese tekmovalcu 20 % točk, zato naj mentorji tekmovalce opozarjajo na **smiselno uporabo književnega znanja** (poznavanje avtorjev in del, raba virov ter literarnovednih pojmov) že med samo pripravo na tekmovanje, prav tako pa naj tekmovalci vse to upoštevajo tudi pri pisanju svojega besedila. *Cankarjevo tekmovanje* ni samo subjektivni ali poustvarjalni odziv na književnost, zahteva kritično branje in tvorjenje razlagalnega besedila, ki vključuje tudi uporabo književnega znanja.

Bistveno je, da mentorji z učenci oz. dijaki razmišljajo o aktualnosti književnih sporočil, tj. o tem, kako jih sodobni mladi bralec doživlja, razume in vrednoti. Ob tem je treba poudariti, da naj mladi bralci poskušajo med pripravo **preseči** »zgolj« izražanje subjektivnih vtisov o prebranem, naj se (na)učijo svoje doživljanje primerno **opisovati**, ga **utemeljevati, primerjati** z avtorjevim pogledom na stvarnost oz. književnost in njene osrednje teme – v vse to naj, glede na stopnjo tekmovanja in svoje recepcijske zmožnosti, vključujejo tudi prej omenjeni kontekst kritičnega branja. Ob vključevanju književnega znanja ter aktualizaciji besedila je temeljni namen pisnih nalog (na vseh stopnjah) spodbujanje subjektivnega in argumentiranega **vrednotenja** književnih besedil – predvsem dijaki naj torej v njem izrazijo svoje lastno razumevanje ter tehtno in prepričljivo interpretacijo besedil.

² »Zanimajo jih pripovedne tehnike, npr. ustvarjanje napetosti in stilistična orodja, npr. ironija. (...) Vrednotijo tudi estetsko plat – so sposobni kompleksnega vrednotenja. Sposobni so utemeljiti svoje branje in upoštevajo drugačne interpretacije. (...)»

Literaturo razlikujejo od realnosti, razumejo, da je umetnost. Poglobljajo se v tudi neznanca doživetja in izkušnje oseb. (...)»

Splošno in literarno teoretično in zgodovinsko znanje omogoča branje modernih in klasičnih besedil, ki so lahko oddaljena od njihovih izkušenj, tako zvrstno tematsko kot stilno. (...)»

Zanima jih tekst in literarno zgodovinsko ozadje – pomen in vloga teksta v kulturno zgodovinskem kontekstu daje orodja za spoznavanje preteklosti in različnih nekdanjih kulturnih identitet.« (Krakar Vogel, Boža. (2018): Zunanja diferenciacija književnega pouka v osnovnih in srednjih šolah. *Slovenščina v šoli*. XXI (1), 12–13.

Učenci in dijaki naj se učijo ustrezno **odzivati na nalogo**, ki jo zastavljajo okvirna navodila za pisanje razlagalnega spisa oz. eseja:

- naslov in morebitne navedke ter navodila naj temeljito preberejo in razmislijo o »problemu«, ki se izraža v temi, o kateri bodo pisali,
- besedila naj ne oblikujejo kot »odgovarjanje na vprašanja« – vanj naj, kot je bilo že povedano, vključijo čim več navezav in spoznanj, ki so jih pridobili med pripravo na tekmovanje.

Navodila za pisanje besedila so **povzemalna**: opredeljujejo, o čem vse naj tekmovalec piše, praviloma pa ne vključujejo »samoumevnih nalog« (npr. *Predstavi podatke o avtorju, oznako dela in zanimivosti, pomembne za tvojo razlago, pazi na pravilnost in urejenost svojega besedila.*), saj naj bi to učenci in dijaki vedeli že zaradi **priprave** na tekmovanje. Če torej česa (npr. usmeritve k posebnostim jezika, vprašanja o biografskih podatkih, ki so pomembni za razumevanje dela) v navodilih za pisanje ni, to ne pomeni, da o tem tekmovalec ne sme pisati ali da tega ni mogoče upoštevati pri točkovanju – še posebej, če je vključevanje takih prvin **smiselno** glede na temo (naslov oz. navodila za sestavo) razlagalnega oz. razpravljalnega besedila. V višjih razredih srednjih šol se biografski oz. drugi podatki praviloma ne vključujejo v problemsko obravnavo besedil, saj so esejske zahteve oblikovane tako, da za razpravljalno oz. kritično pisanje o zahtevani tematiki običajno niso relevantni; ustrezno zasnovi razpravljalnega eseja pa je, da dijaki znajo razpravo o književnem problemu umestiti v literarnovedni in družbeni kontekst.

V vseh tekmovalnih skupinah lahko tekmovalci pričakujejo **raznovrstne bralne naloge**; nekaj možnosti:

- povzemanje, razlaga in osebno vrednotenje izhodiščnih besedil (npr. na podlagi teme in konteksta),
- analiza besedilnih podrobnosti (zgodba, osebe, jezik, zgradba besedila, npr. razlaga odlomka),
- podrobna razlaga povezav med književno osebo, zgodbo ter spremembami prostora in časa,
- razlagalni spis oz. esej na podlagi ključnih besed,
- interpretacija neznanega besedila in povezava z razpisanimi književnimi deli.

Merila za vrednotenje

Vse tekmovalce je treba **seznaniti z merili za vrednotenje**:

- **1. razred osnovne šole**: razumevanje (do **10 točk**), osebni odziv in njegova prepričljivost (do **5 točk**), zgradba

besedila in jezikovna pravilnost – obseg in zapis (do **5 točk**);

- **2. do 5. razred osnovne šole**: razumevanje (do **10 točk**), osebni odziv in njegova prepričljivost (do **5 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost (do **5 točk**);
- **6. do 9. razred osnovne šole, srednja šola**: razumevanje (do **20 točk**), uporaba književnega znanja (do **10 točk**), prepričljivost osebnega odziva (do **10 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost (do **10 točk**).

Ocenjevanje besedil bo potekalo po istih kriterijih kot v prejšnjih letih, jih bo pa komisija prilagodila konkretni nalogi na šolskem, regijskem in državnem tekmovanju. **Predvsem na regijskem tekmovanju bodo kriteriji dovolj podrobni, da bo ocenjevanje čim bolj objektivno.** Ob kriteriju, ki se navezuje na razumevanje besedila, bodo navedene **ključne besede**, ki naj bi jih tekmovalec vključil v spis in jih pojasnil – če tekmovalec vključi tudi kaj takega, česar med ključnimi besedami (oz. prvinami za vrednotenje) ni, je to možno upoštevati, če se navezuje na naslov in navodila za pisanje spisa.

Navodila za vrednotenje nikoli ne morejo biti tako podrobna, da bi spise lahko vrednotil »računalnik«; temeljna značilnost katere koli zaokrožene pisne naloge na književno temo je namreč prepričljivost osebnega odziva, ki se navezuje tudi na bralno zmožnost ocenjevalca spisa ter primerjanje med spisi. Zato je ključno, da **se ocenjevalci o kriterijih pogovorijo, poenotijo subjektivna ocenjevalna merila in se pri spisih, ki so ocenjeni različno, dogovorijo za skupno oceno.** Namen skupnih izhodišč je predvsem opozoriti na zasnovo tekmovanja ter spodbuditi razmišljanje o bistvenih prvinah izbranih del – mentorji pa boste seveda presodili, kako izhodišča povezati s prakso, tj. kako tekmovalcem ustrezno pojasniti **cilje** oz. potek **priprave** na tekmovanje ter način **pisanja razlagalnih besedil**. Tudi letos bo komisija poleg teh izhodišč pripravila podrobna priporočila za mentorje in jih objavila na spletu.

Mehurčki in priznanja za najboljše: da ali ne?

Vprašanje nagrajevanja tekmovalcev ni ne preprosto ne črno-belo; odločiti se je treba po tehtnem premisleku, pri tem pa izhajati iz naslednjega:

- *Mehurčki* so priprava na *Cankarjevo tekmovanje*; njihov glavni namen je motivacija otrok z bolj razvitimi jezikovnimi zmožnostmi za samostojno pisanje o prebranih knjigah.

- Mentorji na šoli samostojno presodijo, kateri prvo-, drugo- in tretješolci so zmožni zahtevnega branja in pisanja – in te povabijo na tekmovanje, z njimi berejo, se o prebranem pogovarjajo in jim dajejo zanimive bralne naloge. *Cankarjevo tekmovanje* ni bralna značka, zato ni smiselno, da se ga udeležijo vsi učenci; zahteva dodatne priprave in tudi veliko samostojnega dela.
- Za dodaten trud pri pripravi vsi tekmovalci prejmejo priznanje. Lahko bi poleg tega prejeli najboljši še dodatno pohvalo, a zgoditi bi se utegnilo, da bi državni komisiji kdo očital spodbujanje neustrezne tekmovalnosti in razvrščanje otrok. Ne glede na pozitivno pojmovanje tekmovalnosti se lahko zgodi, da bi lahko imelo prezgodnje razvrščanje negativen vpliv na motivacijo za tekmovanje.
- To, da tekmovalci ne dobijo bronastih priznanj, šoli ne preprečuje, da sama ne nagradi najboljših (npr. na sklepni prireditvi ali z umestitvijo najboljših besedil v posebno izdajo šolskega časopisa, ki deluje bralnomotivacijsko tudi za prihodnje leto, glej: <http://www.dusanabordona.si/nova/index.php/solski-casopis>) – kakor to nekatere šole že počnejo.

Srečno pot v dediščino identitet(e)

Potovanje med vprašanji in smernicami se končuje, čas je za temeljito večkratno branje, sestavljanje vprašanj na različnih zahtevnostnih stopnjah, za ure pogovo-

rov, ki mentorju in njegovim mladim sogovornikom odstirajo nove pomenske plasti besedil. Dediščina niso dobro zavarovani predmeti v muzejih in ne zaprašene knjige na policah – živa dediščina je neposreden pogovor med bralcem in knjigo in bralci o knjigah. Takole nekako:

»Namesto Kdor vesele pesmi poje morajo Šorli, Šinigoj in Ivana peti: »Vsak je včasih s sabo skregan in bi rad kdo drug postal, vsak je kdaj pobit in zbehan, lastna koža ni mu prav.« Namesto Jaz pa pojdem je učitelj spesnil: »Drugo kožo bi oblekel in za drug obraz se skrila, svoje misli pa zamenjal in jih v drug papir zavel.«

Nisem vedel, da je gospod Miška tako nadarjen.

Učiteljica Tadeja je posnela podlago za pesem na klavir. Nisem vedel, da zna pisati priredbe.«

(Nataša Konc Lorenzutti: Avtobus ob treh, str. 203)

Zavijamo svoje misli le v drug papir ali so misli na papirju drugega tudi naše misli?

Naj bo tako ali drugače – želim vam, da med potiskanimi listi skupaj odkrijete ključ do živega izročila književnosti.

Ljubljana, julij 2017

prof. dr. Igor Saksida,
predsednik državne komisije